

Mänskliga rättigheter och socialt arbete i en värld av globala kriser

Satu Ranta-Tyrkkö

Prolog

I januari 1991 råkade jag på några amerikanska soldater i en guldsmedsaffär i Aten. Det framkom att de gjorde ett kort uppehåll i staden på väg till det begynnande Gulfkriget. Soldaterna jag träffade berättade att de var på väg för att rädda den fria världen. Jag för min del misstänkte andra motiv bakom krigsoperationen – till exempel att trygga tillgången till billig olja för USA. Efter att vi en stund disputerat om orsakerna bakom kriget, avfärdade soldaterna min inställning som ”så europeisk”. Till skillnad från soldaterna kunde jag i egenskap av finsk turist kosta på mig att kritisera maktpolitiken som utövades i Persiska viken. I detta avseende skyddades min ovilja att förstå nödvändigheten av kriget och den frihet de amerikanska soldaterna skulle främja genom det av att jag var utomstående (om att bevittna och i smyg betrakta våld på avstånd, se Bharuscha 2014, 109). Min moraliska indignation utmynnade emellertid främst i en känsla av förvirring. Borde jag ha gjort något annat i stället för eller utöver att kritisera soldater på väg till Irak för att döda andra men kanske också för att själva stupa?

Inledning

I min artikel behandlar jag kontinuumet mellan det lokala och det globala i socialt arbete genom betraktelser av det kapitalistiska systemet, mänskliga rättigheter och miljöfrågor. Irak och Gulfkriget i prologen tjänar som exempel på hur de mänskliga rättigheterna och åtföljande värderingar, såsom frihet, ofta är sammanflätade med ekonomi och maktpolitik. I Gulfkriget var det officiella målet med de USA-ledda västliga allierades attack att driva ut Saddam Husseins Irak ur Kuwait, som Irak några månader tidigare hade ockuperat. Det är en allmän uppfattning att kriget egentligen i stor utsträckning handlade om olja. Kontrollen över oljereserverna var också en bidragande orsak till följande krig år 2003 i Irak, vilket Nafeez Ahmed (2014) sammanfattar som en av 2000-talets första men knappast sista resurskonflikter. Denna gång var skälet Iraks påstådda massförstörelsevapen, och operationen gick under

namnet Operation Fria Irak (Operation Iraqi Freedom, bl.a. CNN 2014). Jag kommer att kort återkomma till Iraks närhistoria några gånger för att åskådliggöra de komplicerade förhållandena mellan maktutövning och talet om mänskliga rättigheter. För att parafrasera Frank Johansson (2013, 237, 251–252) har olika räddningsprojekt samtidigt handlat om kontroll, och därför är de aldrig fria från politik och maktutövning. Detsamma kunde påstås om socialt arbete. Johansson (ibid. 237, 252–253) betonar att det viktiga när man försvarar rättigheter är förhållandet till makten, och vidare den kapacitet att genomföra saker som följer av makt. Även om humanitärt bistånd och mänskliga rättigheter alltid hänger samman med makt, försöker man ofta skapa en bild av dem som neutrala och oberoende (ibid. 247). Liksom i fallet med frihet för Irak, har de mänskliga rättigheterna tidvis använts för att maskera politiska interventioner som opolitiska.

Jag närmar mig det egentliga ämnet för min artikel – kapitalismens nuvarande tillstånd, hur de mänskliga rättigheterna och miljökrisen hänger samman med varandra och med socialt arbete – genom ett krisperspektiv. Precis som flera av de skribenter jag hänvisar till i artikeln, anser jag att vi just nu genomlever kriser eller brytningstider som genomskär varandra och får världen att förändras i snabb takt. Jag antar alltså det som pågår är en storskalig systemkris, vars olika element framgår av eller hänger samman med den oförmärkt pågående miljökrisen, den senaste tidens ekonomiska kriser och exempelvis även de samhällsförändringar som följer av migration och flykt. Förändringen omvälver de inarbetade formerna av såväl socialt arbete som människorättsarbete, och den utmanar oss att syna grunderna till och berättigandet av dem – också det sociala arbetet och människorättsarbetet befinner sig i kris. I västvärlden är delfaktorer till krisen inom det sociala arbetet att den offentliga sektorn urholkats på grund av välfärdsstaternas kassakriser och att därför också den ekonomiska grunden för det sociala arbetet urholkats. En annan delfaktor står att finna i socialarbetets oförmåga hittills att möta de utmaningar som den ekologiska krisen medför. Legitimiteten i människorättsarbetet undergrävs å sin sida bland annat av att detta arbete blivit alltmer kommersiellt och att de hjälpgivande har fjärmats från de hjälpbehövande, liksom även av hierarkiska, ojämlika maktkonstellationer där de hjälpare alltid står snäppet ovan de hjälpbehövande (Johansson 2013, 240). I min artikel fokuserar jag särskilt på det inbördes sambandet mellan socialt arbete, mänskliga rättigheter och miljöfrågor och å andra sidan på det sociala arbetets och människorättsarbetets roll och uppgifter i en föränderlig värld.

Ämnesområdet för artikeln är brett. Därför är mitt eget perspektiv på det oundvikligen begränsat och präglad av min forskarhistoria med fokus på så kallat frivilligt socialt arbete i Indien. En av de saker jag lärt mig i Indien vad gäller mänskliga rättigheter, miljöfaktorer och socialt arbete är att miljöfaktorer är centrala för fattiga människor som direkt eller indirekt är beroende av jord, skog eller vatten för sitt levebröd. Därför måste miljön göras till en fråga också i det sociala arbete som görs med dem. En av utgångspunkterna för min artikel är därför David Harveys (2014, 249) tanke att alla socioekonomiska projekt – allt från försvar av mänskliga rättigheter till krigföring – samtidigt är ekologiska projekt, och vice versa. Följaktligen är ekologiska frågor också frågor för det sociala arbetet.

En utmaning för såväl det sociala arbetet som människorättsarbetet är att naturen¹ och naturresurser nästan alltid är föremål för ekonomiska och politiska intressen. I situationer där det finns många konkurrerande användningar av ett område eller ekosystem, sker förhandlingar om resurserna ofta mellan parter i ojämna positioner. Ett typfall på sådana konstellationer är ett globalt företag, som stöds av en stat och internationella finansinrättningar, mot lokalbefolkningar eller företrädare för ursprungsfolk, som dessutom kan dras med inbördes oenigheter. Det är vanligt att sårbara samhällen marginaliseras genom att de helt enkelt nekas åtkomst till närmiljöns rikedomar (Samal 2007, 23). I sådana avgöranden handlar det inte alltid om medvetet våld, utan om skillnader i synsätt på vad som utgör gott liv och önskvärd utveckling.

På grund av temats omfång är min artikel, jämfört med en litteraturöversikt som baseras på snäva ämnesord, snarast en essä som byggts upp utifrån ett mer eklektiskt skriftligt material (för mer om principiell eklekticism som utgångspunkt för etnografisk kunskapsbildning, se Cerwonka & Malkki 2007, 118). Med eklekticism menar jag att jag, i stället för att begränsa ämnesområdet, har försökt närma mig det med ett öppet sinne och genom flera vetenskapsfält. Min centrala avsikt har varit att förstå och strukturera det fält jag intresserar mig för. Utöver dessa grundläggande utgångspunkter har jag inte försökt rama in min approach genom något enskilt teoretiskt eller diskursivt ramverk, utan jag tar avstamp i olika texter som dryftar och tangerar frågor om mänskliga rättigheter, resurskonflikter, den globala systemkrisen och ekosocialt eller ekologiskt socialt arbete. Mitt försök att sammanföra fästpunkter som är

nödvändiga för socialt arbete ur sinsemellan åtskilda horisonter är osäkert i bemärkelsen att det inte går att helt kontrollera vidsträckta diskussioner som hela tiden omformar sig. Jag motiverar mitt tillvägagångssätt med att man, för att inom det sociala arbetet kunna se på längre sikt och sedan igen det man har på nära håll, precis som på andra områden måste träna sig i att också ta sig fram på främmande vatten och lära sig av andras synsätt.

I början av 1990-talet konkretiserades Gulfkriget för mig genom det möte jag beskrev i inledningen. Liksom Saskia Sassen (2000) tänker jag att globalisering är ett fenomen som bara delvis kan gestaltas utifrån en enskild individs horisont och som ibland är mer påtagligt, andra gånger mer gäckande. Ett bredare perspektiv stakas ofta ut av subjektiva erfarenheter och förståelser som tar form genom olika platser och lokaliteter. Eftersom det inte går att greppa globaliseringen mer än delvis, krävs det både föreställningsförmåga för att gestalta och strukturera den (se t.ex. Kenway och Fahey 2009 om att globalisera forskningen som föreställningsförmåga) och universalismer, begrepp som åtminstone på något plan bär vidare från en plats till en annan. Trots min vilja att inom såväl människorätts- som socialt arbete försvara ett grepp som är uppmärksam på kontexter och misstror universalismer, är paradoxen i min artikel att jag i bägge fallen enbart tar mig an dem på ett allmänt plan. Min artikel är uppbyggd så att jag i det följande utforskar den globala systemkrisen som på många sätt tär på världen. Därefter dryftar jag de mänskliga rättigheterna, deras koppling till socialt arbete och vidare ekologiska frågors roll i socialt arbete. Jag avslutar artikeln med några funderingar om vilken roll det sociala arbetet och de mänskliga rättigheterna kan ha och vilken riktning de bör ta.

Mitt i kris

Vår historiska epok definieras och gestaltas för närvarande i hög grad i termer av en eller flera kriser (t.ex. Vigh 2008; Hämeen-Anttila m.fl. 2013; Jensen & Loftsdóttir 2014; Wallerstein m.fl. 2014). Kris förstås ofta som en avvikelse från det normala och således som tillfällig oförmåga att kontrollera externa faktorer som påverkar ens eget liv, även om Henrik Vigh (2008, 5–8) påpekar att livets oförutsägbarhet och sårbarhet för många av världens marginaliserade och fattiga är regeln och inte ett undantag. De senaste årens kriser inkluderar bland annat förödelse orsakad av naturkatastrofer, såsom tsunamier (bl.a. olyckan i

kärnkraftverket Fukushima 2011 är ett exempel på sådan förödelse), den ekonomiska krisen som föranleddes av finansbubblan på Wall Street 2007, farliga pandemier (sars, ebola) liksom även krig och terror (Utøya 2011, Syrien, Ukrainakrisen, ISIS terrordåd). Utöver de olika händelser eller händelsekedjor som till syvende og sist representerar jämförelsevis korta tidsrymder, råder det dessutom samförstånd om att vi står inför en anmärkningsvärt omfattande och mångfasetterad systemisk kris. Lars Jensen och Kristín Loftsdóttir tolkar den ekonomiska, den ekologiska och den kulturella krisen som olika sidor av en och samma systemkris. I systemkrisens komplexitet ingår att dess olika aspekter liksom rinner över i varandra. I Europa har till exempel den ekonomiska krisen och de europeiska staternas åtföljande kassakriser möjliggjort en ny rasistisk frammarsch och lett till en allt starkare invandringskritisk retorik, och likaså hänger ras, klass och miljökris på många sätt samman (Jensen och Lofsdóttir 2014).

Många lokaliserar kärnan i de högaktuella kriserna till det underliggande kapitalistiska ekonomiska systemet (Harvey 2011; Klein 2014; Padel m.fl. 2013; Wallerstein m.fl. 2014). Det David Harvey (2011, 120) påstår är att kriser är regeln och inget undantag för det kapitalistiska systemet, eftersom systemet förnyas sig självt genom kriser. Ett exempel på det här är andra världskriget som mitt i allt det katastrofala blev en avsevärd ekonomisk injektion och en motor för rika samhällens utveckling mot välfärdsstater. Två fundamentala villkor för kapitalismen är tillgången till arbetskraft till tillräckligt låga priser och gränserna för miljöns bärkraft (ibid. 77). För närvarande tryggas tillgången till billig arbetskraft av den arbetskraftsreserv i tredje världen som gått från jordbruk till lönearbete. Denna reserv inbegriper människor som konkurrerar om osäkra arbetsplatser längst ner i kedjan av den globala varuproduktionen (ibid. 62–66; Padel m.fl. 2013, 142–145). Det som däremot förblir helt olöst på såväl kort som lång sikt är kapitalismens naturförhållande – precis som vilket annat ekonomiskt system som helst är även kapitalismen i slutändan beroende av att naturen förblir livsduglig för människor (Harvey 2011, 71; Padel m.fl. 2013, 8). Den pågående globala systemkrisen anses (bl.a. Harvey 2011, 2014; Moore 2014) skilja sig från hur kapitalismen tidigare på sätt och vis hjälpts igång på nytt av kriser genom att gränserna för miljöns bärkraft inte längre kan tänjas. De buffertar som gjort det möjligt för kapitalismen att expandera (s.k. *cheap natures*, Moore 2014) är redan pressade till det yttersta och inga nya

finns i sikte. Å andra sidan har det kapitalistiska systemet nått en punkt där det största hindret för dess kontinuitet är det kapitalistiska systemet självt.

Sociologer som analyserat kapitalismens kris med fokus på makrohistoriska förändringar (Wallerstein m.fl. 2014) anser att en omställning från den moderna kapitalismen till något annat system eller undersystem som bygger på den är ofrånkomlig under det här århundradet. Randall Collins gissar att kapitalismen kommer att kvävas under en hittills aldrig upplevd strukturell kris redan innan den gradvis eskalerande ekologiska krisen hinner ikapp. Uppskattningen utgår från antagandet att den tekniska utvecklingen under de närmaste årtiondena kommer att ta över en avsevärd andel av medelklassens arbeten, så som det tidigare gick med arbetsplatserna inom jordbruket och industrin. Om till exempel två tredjedelar av medelklassen i världen blir arbetslös, kommer bara ett fåtal att kunna ägna sig åt den sortens konsumtion som håller produktionen och ekonomin igång. Det skulle göra att kapitalismen på sätt och vis kväver sig själv (Collins 2014, 50–52; för scenarier om hur arbetskraftens ställning kommer att utvecklas, se också Kasvio 2014, 223–232).

Strävan att bromsa den ekologiska krisen försvåras av kapitalismens inneboende tendens till vinstmaximering på bekostnad av miljö och hälsa liksom även av nationalstaternas omhuldade självbestämmanderätt och privatkonsumenter rätt att tillgodose sina behov (Mann 2013; Harvey 2011, 175 samt 2014). I anknytning till det senare konstaterar Timothy Brennan (2006) att världens rikaste befolkningsgrupp, som konsumerar mest resurser i form av konsumtionsvaror, är medvetet ovillig att bära ansvar för de följder deras livsstil har i områden utanför deras egen livsmiljö, i osynlighetszoner för råvaruproduktion och billig arbetskraft (*zones of invisibility*). På motsvarande sätt talar Rob Nixon (2011) om en förnekelsens psykologi för det att man blundar för våldet i produktionskedjorna och de maktförhållanden som upprätthåller dem, likaså för de långsiktiga följderna. Resultatet blir i sig en våldsamt politik som trycker ut våldet och dess följder för olika människogrupper och ekosystem i det osynliga. Nixon tar bland annat upp 1900-talets oljekapitalism i Mellanöstern som ett exempel på en sådan utveckling – retrospektivt kan den betraktats som våld av enorma proportioner med oåterkalleliga och långsamt uppdagade konsekvenser. Utöver den numera välkända klimatpåverkan förstörde oljekapitalismen dessutom på många håll de knappa vattentillgångar som de lokala kulturerna från generation till generation lärt sig att

värna om och årligen förnya. Oljerikedomarna blev ett monopol som kontrolleras av ländernas eliter, medan många lokala invånare förlorade både hem och levebröd på grund av oljan (Nixon 2011, 80–81). Också i Irak kontrollerade makteliten inom det styrande Baathpartiet landets oljeresurser, något som gav den nästan obegränsade penningtillgångar och samtidigt lade grunden för en svågerkapitalism baserad på personliga relationer (Ismael & Ismael 2005, 610–612).

De frågor som i anknytning till krisens kulturella aspekter tangerar hur man ska leva med den andre, med främlingen, hänger intimt samman med kamper om delaktighet, makt och resurser. I förhållande till dessa utförs alltid människorättsligt och socialt arbete i situationer som präglas av historisk barlast, i värsta fall i samhällen som brutaliserats och miljöer som utarmats avsiktligt. Utöver militära objekt fokuserades bombningarna under Gulfkriget framför allt på att slå sönder infrastrukturen i Irak, till exempel kraftverk, dammar, broar och avloppsreningsverk. Detta är en delförklaring till att tusentals irakier uppskattas ha dött först efter kriget ”på grund av krigets skadliga hälsoeffekter”, det vill säga sjukdomar och skador, genom att hälsovårdstjänster och andra livsviktiga resurser hade förstörts (Kelly 2003). I Irak användes dessutom såväl 1991 som 2003 hundratals ton ammunition som innehöll utarmat uran – de långvariga strålningseffekterna och andra hälsoeffekter har bara börjat undersökas (Nixon 2011, kap. 7; The Guardian 6.3.2013 & 19.6.2014). Förutom irakierna blev också motståndarsidans soldater utsatta för detta, och många av dem har upplevt sig lida av Gulfkrigssyndromet, ett tillstånd som beror på kemikalie- och strålningsexponering under kriget (Research Advisory Committee on Gulf War Veteran’s Illnesses 2008). Att återföra makten till irakierna efter Husseins administration och ockupationen har varit en svår och våldsam process. Oberoende av vilka positiva aspekter processen har medfört, är ockupanternas motiv befläckat av exempelvis den förnedring och tortyr och det dödliga våld som ägde rum i Abu Ghraib-fängelset.

I sin kamp för kontinuitet i vardagen och för social rättvisa innebär socialt arbete i extremfallet arbete med knappa resurser, såsom under omständigheterna i Irak, mitt uppe i det spänningsfyllda och mångtydiga förhållandet mellan rättigheter, skyldigheter och rättvisa. Under den gränsöverskridande mobilitetens era har händelserna i Irak sysselsatt socialarbetare så långt borta som i Finland i form av människor som skadats eller traumatiserats, eller som

behöver hjälp på andra sätt. I och med att människor från konfliktområdena Irak och Syrien i Mellanöstern under loppet av 2015 i allt högre grad sökte skydd också i europeiska länder, har flyktingkrisen blivit en utmaning också för den europeiska och den finländska politiken. I den indiska pressen (t.ex. *Economic & Political Weekly* 2015) har man frågat sig vem som egentligen befann sig i kris – flyktingarna eller de med globala mått mätt rika europeiska staterna – och varför tystnaden ligger så tung över krisens koloniala och nykoloniala rötter. Dessa inbegriper bland annat att Storbritannien, som efter det Osmanska rikets fall kontrollerade det nuvarande Irak, på 1920-talet gasade och bombade hela byar som misstänktes stå på rebellernas sida. Winston Churchill betraktade denna politik som Storbritanniens ovillkorliga rätt (Ismael & Ismael 2005, 611). Bland de gamla skuggorna finns också det faktum att Saddam Husseins Baath-parti en gång i tiden kom till makten med USA:s stöd.

Till kulturell kris hör dessutom mer allmänt att värderingar blir mer mångskiftande och förändras i grunden. När såväl individer som samhällen prövas av värderingar i förändring fungerar de gamla idealen inte alltid, och att respektera dem eller ens känna till dem är inte längre självklart eller något som delas. Även om särskilt Sovjetunionens fall och kalla krigets slut i stor utsträckning tolkats som en seger för frihet och kapitalism och för USA och det multinationella kapitalet (Hopgood 2013, xii; Manokha 2009, 448), är den västerländska, sekulära kulturen med sitt upplysningsarv globalt sett inte ur allas synvinkel något eftersträvanvärt ideal. Medan den västerländska kulturen, urholkad på värderingar, krymper till ett hedonistiskt upprätthållande av bekväm tillvaro, ackumulering av varor och maximering av sinnlig njutning och svindlande upplevelser, behöver människan också högre etiska mål (Ehrnrooth 2014, 17). Den liberala individualismen passar inte heller problemfritt för starkt gemenskapsorienterade identiteter eller politiska kulturer som baserar sig på religiösa normer och koder (Bharucha 2014, 79). I denna bemärkelse verkar det faktiskt som att våldsdåden mot de tidskriftsskriftsredaktioner som låtit publicera karikatyrer av Profeten Muhammed, liksom Charlie Hebdo gjorde, på ett uppriktigt och djupt plan handlar om vilket som är viktigare – yttrandefriheten (också friheten att håna) eller Gud. Min avsikt här är inte att försvara terror, utan enbart att konstatera att sekulära värderingar och yttrandefrihet inte överallt i världen är saker som individer helt enkelt kan välja.

Skeden i människorättspolitiken

Vårt nuvarande begrepp om de mänskliga rättigheterna är relativt ungt. Förenta nationernas (FN) generalförsamling antog 1948 den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna ”som en gemensam norm för alla folk och nationer” (FN 1948) för att främja och trygga rättigheterna i deklARATIONEN. Den har ansetts gå tillbaka på traditionen av europeisk humanism som inleddes under upplysningen och sporrades av medelklassens uppkomst, den protestantiska kristendomen, kampanjen mot slaveriet och av Röda Korsets arbete, och som redan formulerades av FN:s föregångare, Nationernas förbund (Hopgood 2013, 8–12, 24–26.) Deklarationen anses ändå inte stå enbart för det västerländska begreppet om mänskliga rättigheter, eftersom centrala element i det också står att finna i världsreligionerna.

Det är anmärkningsvärt att förklaringen om de mänskliga rättigheterna formulerades i ett särskilt historiskt ögonblick i ruinerna efter andra världskriget, i en värld som sett atombomben och Förintelsen. Senare har man tänkt att det systematiska massmordet av miljontals judar var ett skriande bevis på hur djupa och grymma rasfördomarna var i den europeiska kulturen och att det kastade tvivel över metanarrativet om den högrestående europeiska kulturen, vilket använts för att berättiga kolonialismen (Kiernan 1995, 166; se också Ehrnrooth 2014, 5, 17, 44–45). Ur detta perspektiv betraktas förklaringen om de mänskliga rättigheterna som ett sätt att delvis bota det efterkrigstida Europas moraliska och politiska kris och prestigeförlust (Hopgood 2013; 47–48). Hopgood (2013) och Moyn (2010) betraktar denna skildring av utvecklingen som en efterhandsrationalisering. Enligt Moyn (ref. i Johansson 2013, 248) ”var de mänskliga rättigheterna den smula som blev över när de allierade efter kriget återtog sitt löfte om självständighet för kolonierna”. De mänskliga rättigheterna var vid tidpunkten för deklARATIONEN ett synnerligen marginellt fenomen, och för årtionden framöver kom de att glömmas i marginalen av FN-systemet (ibid.; Hopgood 2013, kapitel 4 The Holocaust Metanarrative). De mänskliga rättigheterna blev inte allmänt kända förrän under 1970-talet, när USA:s utrikespolitik i högre grad började formuleras i termer av de mänskliga rättigheterna, och de överhuvudtaget gavs plats bland de övriga politiska ideologierna (Moyn 2010 ref. Johansson 248–249).

Med årens lopp har innehållet i deklARATIONEN om de mänskliga rättigheterna etablerat sig som en del av den internationella rätten, och den ligger till grund för alla internationella människorättskonventioner (MR-konventioner) som slutits senare. Vid FN:s generalförsamling 1966 slöts de internationella konventionerna om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR) samt om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR). Av dessa betonar ICCPR-konventionen friheterna och den tryggar bland annat rätten till liv, frihet, jämlikhet inför lagen samt yttrande-, religions- och rörelsefriheten, medan ICESCR-konventionen handlar om att tillgodose de mest grundläggande behoven. Till dessa hör exempelvis rätten till arbete, en tillfredsställande levnadsstandard och tillräcklig näring, bostad, hälsovård, utbildning och kulturell delaktighet. Bland FN:s övriga MR-konventioner finns rasdiskrimineringskonventionen (1965), kvinnodiskrimineringskonventionen (1979), konventionen mot tortyr (1979), konventionen om barnets rättigheter (1989) och konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2006). I praktiken förstås undertecknande av konventionerna som en vilja att överväga ratificering av dem. När en konvention ratificeras blir den juridiskt bindande, vilket betyder att principerna i konventionen bör föras in i det ratificerande landets lagstiftning, vid behov genom att lagstiftningen revideras (Wronka & Staub-Bernasconi 2012, 72; Ihmisoikeudet 2013). Förklaringen om de mänskliga rättigheterna och uppföljningen av hur de tillgodoses och främjas är ett centralt element i FN:s identitet och organisationsstruktur. Särskilt i fråga om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna är tillgodoseendet av dem emellertid vagt, eftersom varje stat kan åsidosätta, inskränka eller utvidga det faktiska innehållet i dem alltefter sina ekonomiska och politiska prioriteringar (George 1999, 19). Merparten av det sociala arbetet inträffar specifikt inom ramen för de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna (Healy 2008b, 737; Wronka & Staub-Bernasconi 2012, 78).

De universella mänskliga rättigheterna återspeglar den värld och liberala politiska ideologi ur vilken de uppstått, och därför har de under hela sin existens varit föremål för stor kontrovers (t.ex. Ife & Fiske 2006, 297; Mutua 2008; Hopgood 2013). De mänskliga rättigheterna har kritiserats för sin västerländska prägel, individcentrering och borgerlighet (Shanin 1997; Hopgood 2013), liksom även för att åsidosätta kommande generationers och andra arters rättigheter (t.ex. Nixon 2011). De mänskliga rättigheterna har också ansetts erbjuda kanaler för nykoloniala interventioner och främjande av det kapitalistiska systemet (Hopgood 2013;

Mutua 2008). Det huvudsakliga föremålet för kritiken har då vanligtvis varit USA, där människorättsretoriken inom utrikespolitiken efter det kalla krigets slut har kombinerats med tanken om liberal demokrati och marknadsekonomi som villkor för de mänskliga rättigheterna (Manokha 2009, 407; Hopgood 2013, kapitel 5 och 6). I Europa har det i stället varit vanligare att tänka att tillgodoseendet av de mänskliga rättigheterna inte hänger på det rådande politiska eller ekonomiska systemet. Det som betraktats som problemet är bristande respekt för de mänskliga rättigheterna, snarare än systemet i sig (ibid. xii; Mutua 2008).

Den universella människorättsdiskursens implicita antagande om individualism och kapitalism som utgångspunkt för de mänskliga rättigheterna anses därför vara på många sätt problematiskt. Särskilt i fråga om de medborgerliga och politiska rättigheterna är människor formellt sett politiskt fria och jämlika, även om de ekonomiskt sett kan inta synnerligen ojämlika positioner. ”Kapitalismen möjliggör alltså en demokrati där den formella politiska jämlikheten har minimal effekt på ojämlikhet eller relationer som inbegriper dominans och exploatering i andra sfärer” (Manokha 2009, 447–448). Å andra sidan har vissa förespråkare av marknadsekonomi (t.ex. Mchangama 2009) framhållit att de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna strider mot de medborgerliga och politiska rättigheterna, och betonat att fattigdom inte kan utplånas genom att de ekonomiska och sociala rättigheterna prioriteras framför de marknadsekonomiska principerna.

De mänskliga rättigheterna kränks kontinuerligt. Till skillnad från frågan om att ingå konventioner har det emellertid varit svårare att avgöra vem eller vad som ska bära ansvaret för att någon viss rättighet tillgodoses. I och med att avtalsparterna till FN:s MR-konventioner var stater, har antagandet varit att dessa ska ansvara för att rättigheterna förverkligas inom deras respektive territorium (Ife och Fiske 2006, 298). I praktiken är rättigheterna också starkt knutna till medborgarskap i någon stat. Problemet med den här utgångspunkten är att till exempel statslösa, papperslösa eller flyktingars rättigheter inte egentligen är en angelägenhet för någon stat alls, och stater värnar inte heller jämlikt om alla sina medborgares rättigheter (Douzinas 2013; se också Turtiainen och Puurunen m.fl. i den här boken). Även om det i stor utsträckning handlar om politisk vilja när det kommer till hur stora insatser som görs, för vem eller gällande vilka rättigheter (bl.a. Wronka & Staub-Bernasconi 2012, 76),

står det klart att rika länder har bättre ekonomiska förutsättningar än fattiga att tillgodose medborgarnas basbehov.

Också i fattiga länder har politiska lösningar ibland uppnåtts för att trygga alla medborgares grundläggande basbehov i fråga om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna, till exempel utbildning eller hälsovård. Ett exempel på ett relativt gott utbildningssystem och omfattande hälsovårdstjänster är Kuba, som länge varit utsatt för en blockad av USA. Å andra sidan försvinner inte den inrotade sociala och ekonomiska ojämlikheten i strukturerna i till exempel det indiska samhället, eller de kulturella och utbildningsmässiga skillnader som upprätthåller dessa strukturer, bara genom en formell princip om jämlikhet (Bharucha 2014, 79). Enligt Manokha (2009) kan inte de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna utmana den globala kapitalismen, även om dessa rättigheter kan åberopas för krav på arbete, anständigare löner eller andra förmåner. När konkurrenskraft på världsmarknaden är det viktigaste kriteriet för den politik som stater för, blir det ett berättigande för att urholka den sociala tryggheten och institutionalisera neoliberal praxis, och det har lett till att såväl radikal politik som fackföreningarnas makt har minskat (ibid. 445–452.)

Efter kalla krigets slut har de mänskliga rättigheterna i vilket fall som helst blivit en sorts global norm, vilket till exempel visar sig i att olika aktörer, från stater till företag, ser det som nödvändigt att betona sitt MR-engagemang (Manokha 2009, 429–445). Omvänt undergräver likgiltighet för de mänskliga rättigheterna en aktörs legitimitet, och det blir ett motiv för politiska påtryckningar. Om någon stat inte förmår eller vill trygga de mänskliga rättigheterna inom sitt territorium, kan människorättskränkningar tas till behandling av den regionala domstol som binder konventionsstaten, till exempel Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter. Om sådana domstolar tar upp ett ärende för behandling är deras domar enligt internationell rätt bindande för konventionsstaterna, men de har ändå inte behörighet att upphäva eller revidera beslut som fattats av en nationell myndighet eller domstol. Om domstolen anser att staten överträtt en människorättskonvention, kan den till exempel döma ut skadestånd eller ersättningar för rättegångskostnader och den kan även uppmana den stat som överträtt konventionen att revidera sin lagstiftning så att överträdelser inte längre sker (Europarådet 2015).

De mänskliga rättigheterna och socialt arbete

Socialt arbete har som yrke, vetenskapsgren och rörelse alltid omfattat människorättstänkandet till den grad att de mänskliga rättigheterna definierar och legitimerar det sociala arbetets existens och arbetsfält. Till exempel betonar den internationella definitionen av socialt arbete, som uppdaterades i Melbourne 2014 (IASSW 2014), liksom även de etiska riktlinjerna för socialt arbete (bl.a. Talentia 2013, 7–8; IFSW & IASSW 2004, 2), de mänskliga rättigheternas centrala roll som principer för det sociala arbetet. Det här är inget märkligt i sig, eftersom det sociala arbetets och människorättsarbetets historia överlappar varandra. En del av pionjörerna för människorättsarbetet – såsom Irena Sendler, som räddade små barn från det judiska gettot i Warszawa under nazisternas ockupation under andra världskriget – är också kända som pionjärer inom socialt arbete. Också det sociala arbetet har en värdegrund som betonar jämlikhet och engagemang för att stödja de fattiga, sköra och marginaliserade, något som harmonierar med de mänskliga rättigheterna – syftet är i bägge fallen att försvara de mest utsatta (Healy 2008a, 75; Wronka & Staub-Bernasconi 2012, 78). I fråga om det sociala arbetet har praxis däremot inte alltid varit friktionsfri. Till exempel fanns det i Hitlers Tyskland socialarbetare som medverkade till massmordet på judar (Johnson & Moorhead 2011). Också efter det har socialarbetare arbetat för förtryckande, diskriminerande och laglösa regimer och institutioner i allt från militära diktaturer till fånglägret i Guantánamo (Ioakimidis 2015). I Norden har bland annat tvångssterilisering av personer med intellektuella funktionsnedsättningar eller psykiska problem – något som i Finland nådde sina största proportioner under 1960-talet (Seeman 2007; Mattila 2005) – delvis legitimerats av socialarbetare. Det är alltså ingen självklarhet att det sociala arbetet alltid står på de svagas och förtrycktas sida.

Trots det sociala arbetets eftertryckliga självförståelse av människorättsorienterad professionalitet (bl.a. Healy 2008a, 75–76, Healy 2008b, 735–738), har sektorn inte sedan den internationella människorättsrörelsens tidiga år (ibid. 738–744) haft någon särdeles synlig roll inom rörelsen. Det finns flera orsaker till detta. Inom det sociala arbetet har utgångspunkten varit fokus på ”den andra generationens” ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, som är mer omtvistade än de medborgerliga och politiska rättigheterna, samt på sårbara och marginaliserade grupper. Överlag har det sociala arbetet snarare utgått från behov än

rättigheter (Healy 2008b, 744–745; Wronka & Staub-Bernasconi 2012, 79). Att det sociala arbetet är så undanskymt inom människorättsarbetet förklaras vidare av att man agerar mer på mikro- än makronivå, att tystnadsplikten gör det svårt att inta en mer offentlig och politisk roll och att det i de organisationer som företräder sektorn råder brist på ledarskap som är insatt i frågan. Medan yrkeskåren fokuserar på det praktiska arbetet, har människorättspolitiken fått föras av andra (Healy 2008b, 744–745).

Mitt eget intryck är att man inom det sociala arbetet har förhållit sig positivt och entusiastiskt till de mänskliga rättigheterna, men samtidigt också kritiklöst, så att deras mer problematiska eller omtvistade aspekter i mycket har lämnats därhän (t.ex. Staub-Bernasconi 2010 utgör dock ett undantag). Detta grepp ligger nära till hands med tanke på likheten mellan de grundläggande målen med såväl det sociala arbetet som de universella mänskliga rättigheterna: ur det sociala arbetets synpunkt finns det inget särskilt klandervärt i de mänskliga rättigheterna. Dessutom är det trevligt att i ett yrke som får utstå mycket kritik åtminstone i detta avseende otvetydigt få stå för det goda. Även om de mänskliga rättigheterna särskilt i rika, demokratiska stater kan te sig som en självklarhet – något de i ljuset av människorättskränkningar inte är – är de dessutom en gångbar resurs såväl för att försvara branschens ställning som för att företräda klienternas ärenden eller diskutera samhällseliga missförhållanden. Å andra sidan borde det just ur det sociala arbetets synpunkt stå klart att gränsen mellan dem som begår och dem som drabbas av människorättskränkningar ibland kan vara glidande och att också socialarbetare kan agera i strid med de mänskliga rättigheterna och yrkesetiken för branschen, till exempel när de verkställer ekonomiska eller politiska beslut som är skadliga för klienterna (Wronka & Staub-Bernasconi 2012, 78).

De universella mänskliga rättigheternas moraliska och politiska vikt har gjort det svårt att ifrågasätta de underliggande antagandena om dem och kritik misstolkas lätt. I kontexten av socialt arbete kan konstellationen också anses beskriva blinda punkter i det västerländska sociala arbetet, som länge innehaft en hegemonisk position. Detta gäller till exempel i förhållande till det koloniala arvet och till olikheten i erfarenhetsvärldar och värdehierarkier bland dem som lever i annorlunda samhällen. Problemet med ett tänkande som betonar universaliteten i rättigheter är då särskilt att det kan göra en blind för komplexiteten i

människors livssituationer, och stämpla även människor som inte själva upplever sig vara offer som just offer för människorättskränkningar. Till exempel har utbildade muslimska kvinnors position i patriarkala samhällen ibland tolkats med betoning på det problematiska i islam i förhållande till kvinnors rättigheter. Antropologen Lila Abu-Lughodi (2013), som länge arbetat med kvinnor på landsbygden, säger emellertid att hennes erfarenhet är att islam för många kvinnor som på håll betraktade kunde antas vara "förtryckta av islam" framför allt är en resurs. Kvinnorna själva lokaliserar sina förtryckare någon annanstans, så som i den globala ekonomins återverkningar, som gör dem fattigare, eller i den korrumperade lokalpolisens despoti. Såväl människorättsarbete som socialt arbete kan ställvis beskyllas för en tendens att förklara problem med kultur eller religion i stället för att söka förklaringar i ekonomisk ojämlikhet och diskriminerande strukturer inom och mellan samhällen. Johansson (2013, 13) förklarar det faktum att lokalbefolkningars synpunkter åsidosätts bland dem som försvarar de mänskliga rättigheterna och ger humanitärt bistånd med illusionen om att hjälpande på något sätt skulle stå ovan politiken och utgöra en rent moralisk gärning. Genom att tänka så varken medger eller inser välgörarna hur de själva utövar makt.

Den ekologiska krisen är en kris också för människorätts- och socialarbete

Under de senaste årtiondena har det blivit tydligt att människans förhållande till miljön, dess resurser och bärkraft är en pågående ödesfråga för mänskligheten. Utöver klimatförändringen och andra störningar och förändringar som människans aktiviteter har orsakat det planetära jordsystemet (Kasvio 2014, 110), beror problemet på att den rikaste och mest resursgiriga folkgruppen i världen (resource omnivores, Gadgil & Guha 1995) för ett liv av överkonsumtion som är ekologiskt förödande. Det handlar både om ett ekologiskt problem och ett människorättsproblem, och dessa två aspekter kan inte separeras. Litteraturvetaren Rob Nixon sammanfattar ekvationen som långsamt våld. Det långsamma våldet är tidsmässigt långtgående våld som sker gradvis, ofta omärkbart, och vars icke-avsedda eller förbisedda ekologiska, hälsomässiga och samhällseliga konsekvenser inte syns förrän med tiden. Den här typen av våld inbegriper bland annat långsam förgiftning av livsmiljöer, utarmning eller stora industri- och infrastrukturprojekt som försätter människor i radikalt ojämlika positioner och

som vanligtvis inte ens betraktas som våld men ändå kan ha vidsträckta influensområden och underblåsa utdragna konflikter (Nixon 2011).

Trots att de ekologiska gränserna närmar sig alltmer, handlar de lösningar på de pågående problemen som sökts inom politikens mittfåra och inom ekonomin främst om ekonomisk tillväxt och konsumtion. Detta gäller också för de nordiska välfärdssamhällena, som hör till världens rikaste och i hög grad bygger på konsumtion och lönearbete. Också det statligt betingade sociala arbetet hänger samman med tillväxttvånget (Helne m.fl. 2012; Hirvilammi 2015). I detta avseende verkar den politiska och ekonomiska föreställningsförmågan präglas av djup alternativlöshet och utsiktslöshet såväl nationellt som internationellt. Degrowth-rörelsen, som förespråkar minskande produktion och konsumtion (t.ex. Demaria m.fl. 2013; Kasvio 2014, 236–239) har tills vidare inte kunnat utmana denna utsiktslöshet i någon större utsträckning. I brist på alternativa visioner med utbrett stöd torde det också handla om att de som har de bra ställt klänger sig fast vid möjligheter och livsstilar som blivit självklarheter för dem. När frihet betyder individuella konsumenters rätt att tillfredsställa sina behov och begär (Harvey 2011, 175), utmanas djupt rotade uppfattningar om frihet och njutning av behovet av effektiva förändringar, som därför kommer att ske långsamt (Besthorn 2003). Omställningen försvåras också av tröghetskrafter i befintlig infrastruktur (stadsstrukturer, trafikarrangemang, beslut om energilösningar), eftersom infrastrukturen som bär upp samhällsstrukturerna inte kan förnyas i en handvändning (Lähde 2013).

Även om den allmänna bedömningen är att den ekologiska krisen kan leda till såväl brist på mat och vatten som omfattande flyttningsrörelser, krig och totalitära motreaktioner (bl.a. Lähde 2013; Kasvio 2014, 231–232), har frågor om ekologi och miljöns bärkraft hittills inte getts den vikt de kräver i det politiska beslutsfattandet. Det är emellertid känt att både stater och företag förbereder sig såväl för kommande resursbrist och problem i fråga om livsmedelsförsörjningen som för sådana möjligheter till förtjänster som dessa medför, bland annat genom att de förvärvar vidsträckta markområden, ibland rentav på andra kontinenter. Samtidigt ökar naturresursernas och miljöfaktorernas säkerhetspolitiska betydelse. Med tanke på det sociala arbetet är både uppskjutandet av politiska beslut och lösningar som tryggar de starkastes intressen för alla eventualiteter problematiska, eftersom vi vet att de negativa konsekvenserna av miljökris och resursknapphet först och värst drabbar fattiga människor i de

mest utsatta lägena. Eftersom många av dem bor i det globala syd, blir det ett dilemma för det sociala arbetet i rikare samhällen att man, när man försöker trygga ens någon sorts delaktighet för de missgynnade i ett konsumtionssamhälle, i värsta fall samtidigt stöder en västerländsk överkonsumerande livsstil (Besthorn 2003).

Allteftersom den globala miljökrisen eskalerar, har det att ekologiska frågor utelämnas ur det (västerländska) sociala arbetet blivit ett problem (Besthorn 2003) och en delfaktor i det sociala arbetets professionella kris. Det sociala arbetets roll blir snävare och går ut på att producera snävt avgränsade tjänster som spjälkas upp i marknadsanpassade avsnitt utan långtgående ansvar eller verkningar, vilket innebär att det inte längre i alla avseenden uppfyller sina uttalade syften att försvara de fattiga och främja social rättvisa. Sådant socialt arbete blir tandlöst inför miljöproblem och resurskonflikter som orsakar eller medverkar till fattigdom och social orättvisa (Matthies & Närhi 2014, 91–93). I ett läge där förstörelsen av naturmiljöer hänger samman med andra systemiska strukturer som när och upprätthåller ojämlikhet (Besthorn 2003), har en förståelse av socialt arbete som är snäv och åsidosätter den ekosystemiska och planetära bärkraften på sätt och vis förlorat sin analytiska och strategiska udd.

Ett ekosocialt alternativ

Inom det sociala arbetet har det på senare år uppstått en snabbt accelererande debatt för att söka svar på den ovan beskrivna krisen. Strävan i denna debatt är att anamma och utveckla ett nytt ekologiskt paradigm inom såväl det teoretiska ramverket som professionella praxis. Denna inriktning, som ännu söker sina former, går under många namn – såsom ekologiskt (Coates & Gray 2012; MacKinnon 2008), ekosocialt (Matthies m.fl. 2001; Matthies, & Närhi 2014, Norton 2012; Peeters 2012), djupekologiskt (Besthorn 2003, 2012) eller grönt (Dominelli 2012) socialt arbete. Gemensamt för alla dessa inriktningar är uppfattningen att mänsklighetens öde hänger ouplösligt samman med ”naturen” och dess bärkraft, och att sociala, ekonomiska och ekologiska processer måste synas tillsammans eftersom de också påverkar varandra. Aila-Leena Matthies och Kati Närhi (2014), som har utforskat kopplingarna mellan socialt arbete och miljöfrågor utifrån ett ekosocialt ramverk, urskiljer två

teoretiska huvudfrågor, en systemteoretisk och en ekokritisk. Det systemteoretiska angreppssättet, som utövat inflytande över det sociala arbetet sedan 1970-talet, betonar så som namnet antyder ett helhetsmässigt systemiskt tänkande. Det betyder alltså att klientens, eller brukarens, välbefinnandeproblem och resurser måste synas i förhållande till hens livsmiljö (*person in environment*). Angreppssättet har kritiserats för att det påstådda helhetsperspektivet i praktiken inte fullföljs, utan betoningen ligger trots allt på den sociala miljön och de sociala förhållandena, på bekostnad av biofysiska faktorer. Att greppet handlar om individens anpassning till sin miljö och förändringar i den har dessutom ansetts vara onödigt neutralt och därför fruktlöst för problem som tarvar politisk kamp (ibid. 91–92).

Ett öppet politiskt alternativ inom den ekosociala referensramen företräds av det ekokritiska förhållningssättet, som har sina rötter i 1970-talets uppvaknande till den ekologiska krisen och den åtföljande ekologiska rörelsen. Kritiken riktar sig till hela den västerländska samhällsmodellen med dess exploatering av såväl människor som miljö och dess strävan till ekonomisk vinning och ständig tillväxt. I kontexten av socialpolitik och socialt arbete skärper förhållningssättet blicken för både sociala och ekologiska problem som delar av ett mer omfattande problemkomplex som genomskär samhällsstrukturerna, produktionssätten och ekonomin (Matthies & Närhi 2014, 92–93; Kasvio 2014 har beskrivit samma process utifrån arbetets produktivitet och tillväxtkrav). Trots skillnaderna mellan det systemteoretiska och det ekokritiska perspektivet konstaterar Matthies och Närhi att bägge har intensifierat den ekosociala debatten genom att erbjuda olika sätt att utforska förhållandet mellan människor och deras livsmiljöer och frågor kring ekologisk och social hållbarhet. Även om den ekokritiska inriktningen har vuxit sig starkare under innevarande årtusende, har perspektiven också närmats sig varandra. Dessutom har debattens tvärvetenskapliga uppgift att gestalta och arbeta för en ekosocial samhällsomställning accentuerats ytterligare (Matthies & Närhi 2014, 91–95).

I senare tiders diskussion om det sociala arbetets roll inom den ekosociala omställningen anses socialt arbete ha ”en central roll för det tvärvetenskapliga utforskandet av konkreta samhällsmodeller för hållbar utveckling” (Matthies & Närhi 2014, 101). Målet är en samhällsmodell som frikopplats från tillväxttvånget, eftersom social och ekologisk rättvisa inte kan uppnås utan sparsam resursanvändning som beaktar såväl miljön som kommande

generationers behov (ibid., Dominelli 2012, 195–198; Padel m.fl. 2013; Hirvilammi 2015). Matthies Närhi (2014, 101) drar slutsatsen att man måste våga dryfta kopplingen mellan miljökrisen och krisen inom det sociala arbetet i större omfattning än hittills, också som ett led i den professionella självförståelsen. Särskilt för socialarbetare som verkar i de rikare samhällena och inom snäva professionella gränser tyglade av byråkrati, skulle detta betyda en omdefiniering av det sociala arbetets samhällseliga uppdrag. Om än de verksamhetsmodeller som utvecklats utifrån referensramen för ekosocialt socialarbete är utopiska med tanke på rytmen i det åtgärdscentrerade individarbetet inom offentlig förvaltning, lämpar de sig för socialt arbete som förstår sig självt som autonomt och vid behov som en politisk samhällsaktör. Utöver innehåll och ramar bör även utbildningen ombildas, eftersom det nya sociala arbetet i allt högre grad förutsätter förståelse av ekonomi och miljöfrågor (ibid. 109–110).

När det gäller de mänskliga rättigheterna medför det allt starkare ekologiska perspektivet att de mänskliga rättigheterna inte längre kan förstås fristående från miljöfrågorna, utan att idén om ekologisk rättvisa eller miljö rättvisa måste integreras i begreppet om rättvisa. Miljö rättvisa förstås ofta som människors rätt till en ren och sund miljö och beslutsfattande om sin livsmiljö, oberoende av sin socioekonomiska status eller etniska bakgrund (t.ex. Natural Resources Defense Council, odaterat). I USA hänger tanken om miljö rättvisa samman med motståndet mot så kallad miljö rasism (*environmental racism*). Utgångspunkten för bägge är att utsattheten i fråga om sociala och miljömässiga faktorer går hand i hand. Till exempel bor fattiga icke-vita samhällen ofta i mer förorenade områden än de välsituerade, som haft råd att flytta någon annanstans. Även om idén om miljö rättvisa hänger samman med frågor om social rättvisa, blir perspektivet ofta människocentrerat, så att vikten av omsorg om själva miljön glöms bort (Dominelli 2012, 97). Enligt Dieter Hessel (2007) är ekologisk rättvisa (eco-justice) ett bredare begrepp än miljö rättvisa. Det förra betonar naturens värde och människors ansvar för naturens hälsa också när det inte medför omedelbar nytta för människor.

Riktlinjer och frågor inför framtiden

Liksom de skribenter jag låtit komma till tals ovan anser jag att vi befinner oss i ett läge där motiven för och målen med samhällets olika funktioner, också socialt arbete, måste omvärderas. Den mest brännande frågan med tanke på mänsklighetens framtid är att finna hållbara och helhetsorienterade lösningar på den ekologiska krisen, vilket emellertid inte är möjligt utan mer djupgående politiska, ekonomiska och kulturella förändringar. Dramatiken i de beslut som fattas eller inte fattas under de närmaste åren växer med medvetenheten om hur knapp tiden för att vidta effektiva korrigerande åtgärder är, och å andra sidan om strukturer som försvårar förändringarna (Lähde 2013) och om kortsiktigheten i det politiska och ekonomiska beslutsfattandet. Oavsett hur lösningarna ser ut är de förknippade med ett imperativ om att finna ett eller flera snabba alternativ till det befintliga systemet av föreställningar, förvaltning och kontroll som utgår från den neoliberala ekonomin (Padel m.fl. 2013; Klein 2014). För att parafrasera Naomi Klein (2014): problemet är inte klimatförändringen i sig utan kapitalismen, eftersom den senare förhindrar effektiva förändringar. Även om miljökrisen när den accelererar kommer att få det kapitalistiska systemet att vackla – om än inte nödvändigtvis att krossas – är systemet dåligt, för att inte säga oförmöget, på att reagera på de ekologiska gränserna i sitt eget naturförhållande (Harvey 2014, 254, 259).

Trots att vi lever med dessa mörka utsikter, är den globala systemkrisen samtidigt en möjlighet till omorganisering och till att bygga en annorlunda framtid. Den mångfasetterade krisen bryter upp strukturella tvångsmekanismer som ärvts ner ur gamla problem och banar väg för nya alternativ som för oss i andra riktningar. Medan kapitalismen är ett historiskt förband mellan marknads- och statsstrukturer och har privat ekonomisk vinst som sitt högsta mål, är det också möjligt att organisera marknader och samhällen på andra sätt (Wallerstein m.fl. 2014, 15; Klein 2014). Så som David Harvey påpekar innebär kriser olika alternativ. Vilket alternativ valet i slutändan faller på beror på såväl maktförhållandena mellan samhällsklasserna som människors mentala förmåga att föreställa sig vad som är eller inte är möjligt. Valmöjligheterna är inte outtömliga, och å andra sidan är det på inget sätt förutbestämt vilka alternativ som kommer att segra (Harvey 2011, 71).

Kravet på förändring gäller såväl människorättsarbete som socialt arbete, och kräver i bägge fallen en tro på en radikalt annorlunda framtid. För närvarande har den humanistiska människorättsrörelsen, som också har sina rötter i medelklassen, i vissa avseenden blivit en sorts livsstilsval allteftersom arbetet inom människorättsorganisationerna kommersialiserats. När kampanjdeltagande allt oftare handlar om att konsumera människorättsorganisationernas varor i sociala medier eller genom att ”klicksponsra” dem, är risken att både dem man för kampanj för och dem man kampanjar med förblir främlingar, och att ens egen delaktighet reduceras till konsumtion av människorättsunderhållning (Hopgood 2013, 103–109; se också Abu-Lughod 2013, 202, 225–226). Också på toppnivå kan eran av (internationella organisationers och människorättsdomstolars) ”människorättspolitik” enligt Hopgood (2013), som kritiserat människorättsrörelsens tillstånd inifrån, snart vara över. Detta i och med att USA, som av egna politiska intressen understött den, krymper som världspolitiskt viktig aktör. Människorättsregimen som global överbyggnad i nivå med regeringar och internationella organisationer och bestående av lagar, domstolar, normer och organisationer undergrävs också av att många allvarliga människorättskränkningar har tolererats och fortfarande tolereras utan att någon anser det vara nödvändigt att ingripa. De universella mänskliga rättigheterna har alltså inte alltid varit till hjälp när det skulle ha behövts som mest. Hopgood påpekar därför att de mänskliga rättigheterna är ett medel till skydd för människor, inte ett självändamål. Det finns ingen mening med mänskliga rättigheter som inte skyddar människor (ibid. vii).

Vilka roller kan och bör socialt arbete ha i denna situation? Med tanke på det sociala arbetets mission och kunskaps- och erfarenhetsbas är uppdraget tydligt: försvara de utsatta, marginaliserade och sköra. Inte heller det att ekologiska, ekonomiska och sociala processer hänger samman, eller att människors inbördes beroendeförhållanden och beroendeförhållandet mellan människa och natur gör det, borde vara något nytt. I nuläget är det emellertid nödvändigt att internalisera insikten på ett djupare plan och att finna ekologiskt och globalt ansvarsfulla handlingsmodeller och lösningar. De som arbetar inom socialsektorn kan inta en nyckelroll för att finna lösningar, eftersom de i och med sitt arbete ofta har en fingertoppskänsla för människors vardag och dess villkor, likaså för missförhållanden i samhället och inom servicesystemen. Dessutom kan de antas känna till utvecklingsförlopp

som skapar utsatthet och marginaliserar människor, och vilka strukturella och politiska faktorer som bidrar till att detta upprätthålls.

I förhållande till ekonomi, politik och miljöfrågor bär det sociala arbetet därför ett ansvar för att beskriva och bearbeta den sociala aspekten av frågorna på sätt som också aktörer inom andra branscher och beslutsfattare kan förstå (Yadama 2013; Matthies och Närhi 2013, 104). Till det sociala arbetets mest karakteristiska uppgift hör också att finna holistiska lösningar som beaktar de svagas och utsattas behov och existensberättigande. Det väsentliga är att socialarbetare i dessa uppdrag inser såväl sin egen makt som sin skyldighet att stå till svars särskilt inför de utsatta individer och samhällen som de försvarar eller talar för. I och med globaliseringen av ekonomin har det sociala arbetets arbetsfält blivit världsomspännande: ”Om det sociala arbetet vill kämpa mot fattigdom måste det kunna ingripa också i de globala ekonomiska strukturerna och skapa förutsättningar för ekonomiskt hållbar utkomst för dem som saknar det” (Matthies och Närhi 2014, 96). Det står klart att det sociala arbetet ensamt har begränsade påverkningsmöjligheter. Arbetet förutsätter därför allianser och strategiskt samarbete med andra rörelser, branscher och professioner som verkar i samma riktning – och vi får här inte heller glömma det sociala arbetets klienter och brukare.

Slutsats: arbete på gräsrotsnivå med ett radikalt grepp?

Som jag ser det har det sociala arbetet ingen utväg från det faktum att deltagande i kampen för samhällenas och jordens framtid och för de mest sårbara, och samtidigt för det sociala arbetet i sig, i en på många sätt instabil och föränderlig värld kräver ett grepp som är starkt politiskt och strukturellt. Liksom den systemiska krisens karaktär påbjuder – i en värld där den enes misär förr eller senare sprider sig också till de andre – måste lösningarna sökas och skapas samtidigt på såväl det lokala och regionala som det globala planet. Och omvänt kommer en lösning som på ett håll utarmar samhällen och ekosystem knappast att bli räddningen för den globala helheten. För det sociala arbetet följer av det här senast nu press på att behandla globala frågor om missförhållanden när det gäller resurser, makt och välstånd – till exempel den moraliska och ekologiska skulden hos dem som konsumerar mycket naturresurser gentemot dem som konsumerar mindre, eller gentemot de människor och områden som drabbas av resursförbannelsen (för frågan om skuld, se Nixon 2011). Uppgiften är såväl lokal

som global, och utsträcker sig även till människorättsarbetet – botten går ur idealistiska krav på att till exempel miserabla arbetsvillkor i klädfabriker måste förbättras, om kläder fortfarande efterfrågas till billiga pris. Den verkliga utmaningen blir då hur makten och de allt knappare resurserna ska fördelas mer jämlikt.

I och med att socialt arbete vanligtvis förstås som framför allt ett lokalt yrke och lokal verksamhet, är det anmärkningsvärt att just arbetet på det lokala planet är särskilt viktigt eftersom en ekonomiskt, ekologiskt och socialt mer hållbar och rättvis värld inte kan förverkligas utan lokalt hållbara och rättvisa lösningar. Samma tanke i olika versioner förekommer också i flera av de texter jag gått genom för den här artikeln (t.ex. Dominelli 2012; Hopgood 2013; Klein 2014; Lavalette 2014; Matthies & Närhi 2014; Kasvio 2014; Ioakimidis 2015). Rentav lite överraskande finner de alla nycklarna till en mer hoppfull framtid i lokal förankring, popularisering och demokratisering av de förändringar som krävs. Bevekelsegrunden är att det praktiska genomförandet alltid är lokalt, också i fråga om globala förändringar. Det som kunde utgöra lösningar i olika delar av samhällslivet, från socialt arbete (Matthies & Närhi 2014; Salonen 2014) och bekämpning av klimatförändringen (t.ex. Klein 2014; Bardy 2015) till livsmedelsförsörjning och mer allmänt (bl.a. Helne & Silvasti 2012; Kothari 2014) stakas ut i flera skribenters texter. Att förändra världen lokalt kan ändå inte betyda att man gräver ner sig i en egen, trång grop. Arbetet för förändring är en gemensam sak för grupper som på olika håll i världen försvarar såväl planeten som människovärdet, och de behöver ömsesidigt bundsförvantskap. Även om kampen på det lokala planet är viktig, till exempel i fråga om pågående väpnade konflikter eller framrusande företagsmakt, är påverkningsmöjligheterna emellanåt större där det finns en armé eller ett företags huvudkontor.

Under denna omvandling är de mänskliga rättigheterna, trots alla problematiska aspekter, kanske viktigare än någonsin – eller åtminstone viktiga på nya sätt. Socialt arbete och människorättsarbete kan i bästa fall gå ut i enad front och vara viktiga bundsförvanter. Bägge bygger på och berättigas eftertryckligt av verksamhet på gräsrotsnivå. Detta eftersom behovet att ingripa i missförhållanden består även om den institutionaliserade människorättsregimen på toppnivå skulle krympa eller det sociala arbetet som lönearbete tyna bort. Huruvida man i en sådan medborgardriven kamp talar de mänskliga rättigheternas, det sociala arbetets,

solidaritetsens eller kärlekens och empatins språk är i sista hand sekundärt – huvudsaken är kravet på rättvist bemötande och på ett slut för måttlöst, våldsamt eller på andra sätt skadligt agerande (Hopgood 2013, vii–x). Också tillgodoseendet av rättigheter förutsätter kollektiv aktion och att rättigheterna och skyldigheterna förverkligas kollektivt – än en gång arbete på gräsrotsnivå. Inte heller då betyder universalitet nödvändigtvis likhet överallt.

Kännedom om och erfarenhet av socialt arbete på gräsrotsnivå kan tänkas vara till nytta också inom människorättsarbetet, inte minst med tanke på det sociala arbetets praktiska karaktär och dess inriktning på att åtgärda problem och eftersträva förändring. Enligt Lynne Healy (2008b, 745) skulle det sociala arbetet faktiskt vara förtjänt av en liten profilhöjning som aktiv och lösningsorienterad människorättsprofession. De mänskliga rättigheterna ger det sociala arbetet dess riktning och berättigande, och fungerar som en bro mellan lokala, nationella och globala frågor. Omvänt kan det sociala arbetets bland annat ge människorättsarbetet en djupgående förståelse för rättigheters odelbarhet, till exempel det att politiska och medborgerliga rättigheter inte i sig kan trygga välfärden om inga garantier samtidigt ges om föda, skydd eller möjlighet till hälso- och sjukvård. Dessutom kan åtagandet inom det sociala arbetet att respektera både olikheter och individens rättigheter bidra till att överbrygga klyftan mellan universalisterna och kulturellevisterna inom människorättsarbetet (ibid.) Den allmänna principen för socialt arbete är att toleransen ska sluta där någon kulturell eller religiös lag eller norm kränker människors basbehov (Wronka & Staub-Bernasconi 2012, 80). Det står klart att konstruktivt aktörskap för de mänskliga rättigheterna enbart kan lyckas om socialarbetare är kompetenta experter och medborgare som är förtrodda med de mänskliga rättigheterna och verkar inom olika nätverk och påtryckningsgrupper (ibid. 82).

För att kunna utmana de ekologiska, ekonomiska och kulturella utmaningar som präglar vår tid måste man ha så god samhälls- och samverkansförmåga som möjligt, något som enbart kan uppnås under fredstid. Sådan systematisk samhällsförstörelse som krig medför är avsiktligt slöseri med människor och miljö, och en antites till målen med hållbar utveckling, socialt arbete och de mänskliga rättigheterna. Fred däremot är mycket mer än bara frånvaron av krig (bl.a. Ioakimidis 2015, 1). Ett viktigt element i såväl fredsarbete som socialt arbete handlar om att lösa och lindra pyrande sociala och politiska spänningar och konflikter i samhället.

Som ett led i och parallellt med den ekosociala omställningen bör därför nya, konstruktiva sätt att agera i konfliktdrabbade eller krigförande samhällen eftersökas och fred på hållbar grund främjas. Enligt Ioakimidis (2015) tarvar detta kritisk förståelse av hur sociala och politiska spänningar bryter ut i konflikter och av hurdana historiska orsaker som frambringat dem. Som profession och vetenskapsgren som på många sätt är kopplad till staten bör man inom socialt arbete kunna analysera statens roll i konflikter, eftersom en stat aldrig är en neutral aktör. Vid behov bör det sociala arbetet kunna avsäga sig systemiskt våld som begås av en stat, för att inte själv bli den som begår våldet. Socialt arbete bör kunna stötta samhällen som genomlidit konflikter och stärka deras röst i samhället (ibid. 10–11). Dessutom skulle det vara viktigt att förstå varför de mänskliga rättigheterna kränks. Så som framgår av det Wronkas och Staub-Bernasconis (2012, 79) räknar upp, måste man fråga sig vad som gör en skadad till någon som själv skadar, hur maktstrukturer som frambringar strukturellt våld uppstår och hur tankemodeller som legitimerar diskriminering och förföljelse utvecklas och ibland institutionaliseras. Hurdana uppfattningar om människor och samhällen kan, om de materialiseras, berättiga att vissa samhällsmedlemmar behandlas med grymhet och hurdana teorier om samhället reducerar individen till en ofrivillig marionett för ett samhälle eller en kultur (ibid.)?

Socialt arbete är, precis som människorättsarbete, etiskt krävande. För att det inte ska förrira sig på avvägar, såsom att tala om maktutövande som frigörelse, behöver det sociala arbetet ingå starka partnerskap och bundsförvantskap med dem som arbetet görs för. Ett av de etiska kraven är att vi inte förblir tysta eller ser åt ett annat håll när orätter begås, oavsett om det gäller krig, flyktingskap, resurskonflikter, svartmålning av grupper eller individer eller brist på hjälp och skydd. Detta förhållningssätt tilltalar emellertid inte alla ens inom yrkeskåren (Lavalette 2014, 71–72), och det kan vara farligt i situationer där det är vanligt med våld och människorättskränkningar. Hur bygger man upp och stöder människorätts- och socialarbete under sådana omständigheter? Den lösning som Silvia Staub-Bernasconi och Joseph Wronka (2012) föreslår är att det sociala arbetets så kallade tredje mandat stärks vid sidan om det traditionella piska och morot eller kontroll och stöd. Detta tredje mandat bygger på såväl en vetenskapsteoretisk som en etisk grund för socialt arbete, och kunde säkerställa det sociala arbetets kritiska potential i förhållande till rådande praxis och normer. Med stöd av det tredje

mandatet skulle det till exempel bli enklare att inom det sociala arbetet begrunda huruvida någon viss lag verkligen betjänar medborgarna och uppfyller sitt syfte, och söka plats och ge form åt ett mer kritiskt och radikalt grepp inom det sociala arbetet (ibid. 80). Johanssons (2013, 253) råd till dem som utför humanitärt arbete eller människorättsarbete är att djärvt ingripa i problem inom den egna verksamheten. Var och en bör också förbättra sin förståelse av historien bakom och förhållandet till makten inom den bransch och organisation de företräder (ibid.).

Världens komplexitet, de ökande konflikterna och den gradvisa urholkningen av de mänskliga rättigheterna och av "naturens" bärkraft tarvar mer än ytliga eller slappa svar (Ioakimidis 2015, 10). Det är en fråga om vilken sorts värld vi vill leva i. Lösningssmodeller som bryter sig ur det sociala arbetets organisatoriska bekvämlighetszoner, som deltar aktivt i samhället och betonar en ny sorts politisering och medborgaraktivitet på gräsrotsnivå, ter sig i nuläget inte bara utopiska utan oundgängliga om vi vill tro på mänsklighet, demokrati och hållbar välfärd som ett alternativ för framtiden. Så som konstaterats finns det inte oändligt med tid, och det är inte på förhand avgjort vilket alternativ som kommer att segra. Det är viktigt att kämpa för en deltagande medborgardemokrati och ett på riktigt folkligt förankrat social- och människorättsarbete, liksom även för miljöns bärkraft, för att samhället inte ska drivas mot en värld som styrs av oligarker, bolag och ekologiska kriser (t.ex. Dasgupta 2013). För att parafasera Ashish Kothari (2014): om man måste välja mellan det synbarligen omöjliga och det uppenbart galna, väljer jag det första. Valet innebär inget löfte om ett enkelt liv, men det är väl å andra sidan inte heller vad socialt arbete är tänkt att handla om.

Litteratur

Abu-Lughod, Lila (2013) *Do Muslim Women Need Saving?* Cambridge, MA, USA: Harvard University Press.

Ahmed, Nafeez (2014) Iraq invasion was about oil. *The Guardian* 20.3.2014, <<http://www.theguardian.com/environment/earth-insight/2014/mar/20/iraq-war-oli-resou...>>, senast hämtad 15.1.2015.

Bardy, Marjatta (2015) Ilmastokriisi ja yhteiskunnallinen neuvokkuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (1), 83–89.

Besthorn, Fred (2003) Radical Ecologisms: Insights for Educating Social Workers in Ecological Activism and Social Justice. *Critical Social Work* (4) 1
<www.criticalsocialwork.com>, senast hämtad 30.7.2007.

Besthorn, Fred (2012) Deep Ecology's Contributions to Social Work: A Ten-Year Retrospective. *International Journal of Social Welfare* 21 (3), 248–259.

Bharucha, Rustom (2014) *Terror and Performance*. Delhi: Tulika Books.

Brennan, Timothy (2006) The Economic Image-Function of the Periphery. I Loomba, Ania & Suvir kaul & Matti Bunzl & Antoinette Burton & Jed Esty (eds.) *Postcolonialism and Beyond*. Delhi: Permanent Black, 101–122.

Cerwonka, Allaine & Malkki, Liisa (2007) Fieldwork Correspondence. I Allaine Cerwonka and Liisa H. Malkki (2007) *Improvising Theory. Process and Temporality in Ethnographic Fieldwork*. Chicago: The University of Chicago Press, 44–161.

CNN (2014) Operation Iraqi Freedom and Operation New Dawn Fast Facts.
<http://edition.cnn.com/2013/10/30/world/meast/operation-iraqi-freedom-and-operation-new-dawn-fast-facts/index.html>, senast hämtad 7.1.2015.

Coates, John & Gray, Mel (2012) The Environment and Social Work: An Overview and Introduction (Quest Editorial). *International Journal of Social Welfare* 21 (3), 230–238.

Collins, Randal (2014) Keskiluokan työn loppu: pakotietä ei ole. I Immanuel Wallerstein & Randal Collins & Michael Mann & Georgi Derluagian & Craig Calhoun (red.) *Onko kapitalismilla tulevaisuutta?* Helsinki/Tampere: Gaudeamus & Vastapaino, 50–90.
Översättning Kaisa Sivenius.

Dasgupta, Rana (2014) *Capital. A Portrait of Twenty-First Century Delhi*. New Delhi: Fourth Estate.

Demaria, Federico & Schneider, François & Dekulova, Filka & Martinez-Alier Joan (2013) What is degrowth? From an activist slogan to a social movement. *Environmental Values* 22, 191–215, <<http://www.degrowth.org/wp-content/uploads/2014/08/What-is-degrowth.pdf>>, senast hämtad 15.4.2015.

Dominelli, Lena (2012) *Green Social Work. From Environmental Crises to Environmental Justice*. Cambridge: Polity Press.

Douzinas, Costas (2013) Seven Theses on Human Rights: (2) Power, Morality & Structural Exclusion. *Critical Legal Thinking – Law and the Political* [Blogi], <http://criticallegalthinking.com/2013/05/21/seven-theses-on-human-rights-2-power-morality-structural-exclusion/>, senast hämtad 23.9.2014.

Economic and Political Weekly (2015) Refugees in Europe. Europe wakes up to a crisis which has been festering for long; does it have any solutions? Editorial (39) September 26, 2015, 7.

Ehrnrooth, Jari (2014) *Toivon tarkoitus*. Helsinki: Kirjapaja.

Europarådet (2015) *Europadomstolen*. <<http://www.finlandcoe.fr/public/Print.aspx?contentid=82495&nodeid=35770&culture=fi-FI&contentlan=1>>, senast hämtad 2.9.2015.

FN (1948) *Förklaringen om de mänskliga rättigheterna*. www.ihmisoikeudet.net, senast hämtad 1.9.2015.

Gadgil, Mahadev & Guha, Ramachandra (1995) *Ecology and Equity: The Use and Abuse of Nature in Contemporary India*. London: Routledge.

George, Janet (1999) Conceptual muddle, practical dilemma. Human rights, social development and social work education. *International Social Work* 42 (1), 15–26.

Harvey, David (2011) *The Enigma of Capital and the Crises of Capitalism*. London: Profile Books.

Harvey, David (2014) *Seventeen Contradictions and the End of Capitalism*. London: Profile Books.

Healy, Lynne M. (2008a) *International Social Work. Professional Action in an Interdependent World*. Second Edition. New York: Oxford University Press.

Healy, Lynne M. (2008b) Exploring the history of social work as a human right profession. *International Social Work* 51 (6), 735–748.

Helne, Tuula & Hirvilammi, Tuuli & Laatu, Markku (2012) *Sosiaalipolitiikka rajallisella maapallolla*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Helne, Tuula & Silvasti, Tiina (red.) (2012) *Yhteyksien kirja. Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Hirvilammi, Tuuli (2015) *Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Hopgood, Stephen (2013) *The Endtimes of Human Rights*. Ithaca: Cornell University Press.

Hämeen-Anttila, Jaakko & Katajala, Kimmo & Sihvola, Ari & Hetemäki, Ilari (2013) *Kaikki syntyy kriisistä*. Helsinki: Gaudamus.

IASSW (2014) Global Definition of Social Work/ Review of the Global Definition. <<http://www.iassw-aiets.org/global-definition-of-social-work-review-of-the-global-definition/>>, senast hämtad 26.11.2015.

Ife, Jim & Fiske, Lucy (2006) Human rights and community work. Complementary theories and practices. *International Social Work* 49 (3), 297-308.

IFSW& IASSW (2004) Ethics in Social Work, Statement of Principles. International Federation of Social Workers (IFSW) & International Association of Schools of Social Work (IASSW). Document approved at the General Meetings of the Associations in Adelaide, Australia, in October 2004. http://www.iassw-aiets.org/uploads/file/20130506_Ethics%20in%20Social%20Work,%20Statement,%20IFSW,%20IASSW,%202004.pdf 20.3.2015

Ioakimidis, Vasilios (2015) The two-faces of janus: Rethinking social work in the context of conflict. *Social Dialogue Magazine* 1 April 2015, 6–11 (cover story).

Ismael, Tareq Y. & Ismael, Jacqueline S. (2005) Whither Iraq. Beyond Saddam, sanctions and occupation. *Third World Quarterly* 26 (4/5), 609–629.

Jensen, Lars & Loftsdóttir Kristín (2014) Introduction. Crisis in the Nordic Nations and Beyond. I Kristín Lofsdóttir & Lars Jensen (red.) *Crisis in the Nordic nations and Beyond. At the Intersection of Environment, Finance and Multiculturalism*. Farnham: Ashgate, 1–8.

Johansson, Frank (2013) Hyvän tekeminen ja valta. I Frank Johansson (red.) *Hyvän tekeminen ja valta. Humanitarismin kriittistä tarkastelua*. Helsinki: Gaudeamus, 235–253.

Johnson, Stephanie & Moorhead, Bernadette (2011) Social Eugenics Practices with Children in Hitler's Nazi Germany and the Role of Social Work: Lessons for Current Practice. *Journal of Social Work Values and Ethics* 8 (1), ingen sidnumrering.

Kasvio, Antti (2014) *Kestävä työ ja hyvä elämä*. Helsinki: Gaudeamus.

Kelly, Jack (2003) Estimates of deaths in first war still in dispute. *Pittsburg Post-Gazette*, Sunday February 16, 2003. < <http://old.post-gazette.com/nation/20030216casualty0216p5.asp>>, senast hämtad 24.3.2015.

Kenway, Jane & Fahey, Johannah (red.) (2009) *Globalizing the Research Imagination*. London: Routledge.

Kiernan, Victor G. (1995) *Imperialism and Its Contradictions*. I Harvey J. Kaye (red.) *Imperialism and Its Contradictions*. New York: Routledge.

Klein, Naomi (2014) *This Changes Everything. Capitalism vs. The Climate*. New York: Simon & Schister.

Kothari, Ashish (2014) India 2010: Towards Radical Ecological Democracy. *Futures* (56), 62–74.

Lavelette, Michael (2014) Conceptualising Popular Social Work in the Context of War: Lessons from Lebanon and Palestine. I Sven Hesse (red.) *Global Social Transformation and Social Action: The Role of Social Workers. Social Work-Social Development Volume III*. Farnham: Ashgate, 71–76.

Lorenz, Walter A. (2014) Recognizing the Face of the Other: Difference, Identity and Community. I Sven Hesse (red.) *Global Social Transformation and Social Action: The Role of Social Workers. Social Work-Social Development Volume III*. Farnham: Ashgate, 197–209.

Lähde, Ville (2013) *Niukkuuden maailmassa*. Tampere: Eurooppalaisen Filosofian Seura & Niin & Näin.

Mann, Michael (2013) Loppu lienee lähellä, mutta kenen? I Onko kapitalismilla tulevaisuutta? Helsinki & Tampere: Gaudeamus & Vastapaino, 91–126. Ursprungligen

publicerad med namnet *Does Capitalism Have a Future?* Oxford University Press 2013.

Översättning Kaisa Sivenius.

Manokha, Ivan (2009) Foucault's Concept of Power and the Global Discourse of Human Rights. *Global Society* (23) 4, 429–452.

Matthies, Aila-Leena & Närhi, Kati (2014) Ekososiaalinen lähestymistapa rakenteellisen sosiaalityön viitekehyksenä. I Anneli Pohjola & Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (red.) *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014*. Kuopio: UNIpress, 87–116.

Matthies, Aila-Leena & Närhi, Kati & Ward, Dave (2001) *The Eco-Social Approach in Social Work*. Jyväskylä: University of Jyväskylä, SoPhi.

Mattila, Markku (2005) Sterilointipolitiikka ja romanit Suomessa vuosina 1950–1970. I Antti Häkkinen, Panu Pulma & Miika Tervonen (red.) *Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 402–452.

Mchangama, Jacob (2009) *The War on Capitalism. Human rights, political bias*. Briefing paper. London: Adam Smith Institute.

<<http://www.adamsmith.org/sites/default/files/images/stories/waroncapitalism.pdf>>, senast hämtad 24.9.2014.

McKinnon, Jennifer (2008) Exploring the Nexus Between Social Work and the Environment. *Australian Social Work* 61 (3), 256–268.

Moore, Jason (2014) The End of Cheap Nature or: How I learned to Stop Worrying about 'the' Environment and Love the Crisis of Capitalism. I C. Suter & C. Chase-Dunn (red.) *Structures of the World Political Economy and the Future of Global Conflict and Cooperation*, edited by Berlin: LIT, 285–314.

Moyn, Samuel (2010) *Last Utopia: Human Rights in History*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Mutua, Makau (2008) *Pennsylvania Studies in Human Rights: Human Rights. A Political and Cultural Critique*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Nixon, Rob (2011) *Slow Violence*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Norton, Christine Lynn (2012) *Social Work and the Environment: An Ecosocial Approach*. *International Journal of Social Welfare* 21 (3), 299–308.

Padel, Felix & Dankekar, Ajay & Unni, Jeemol (2013) *Ecology, Economy: Quest for a Socially Informed Connection*. Hyderabad: Orient BlackSwan.

Peeters, Jeff (2012) *The Place of Social Work in Sustainable Development*. *International Journal of Social Welfare* 21 (3), 287–298.

Research Advisory Committee on Gulf War Veterans' Illnesses; Scientific Findings and Recommendations (2008) Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office.
<http://www.va.gov/gulfwaradvisorycommittee/docs/GWIandHealthofGWVeterans_RAC-GWVIRreport_2008.pdf>, senast hämtad 14.4.2015.

Salonen, Arto O. (2014) *Ekososiaalinen hyvinvointiparadigma – yhteiskunnallisen ajattelun ja toiminnan uusi suunta täyttyvällä maapallolla*. I Juha Hämäläinen, Sanna Ryyänen ja Elina Nivala (red.) *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2014*. (S.1.) Suomen sosiaalipedagoginen seura, 31–62.

Samal, Kirshor C. (2007) *Poverty, Social Capital and Natural Resource Management*. Jaipur: Rawat Publications.

Sassen, Saskia (2000) Spatialities and Temporalities of the Global: Elements for Theorization. *Public Culture* 12 (1) 215–232.

Scheinin, Martin (1998) *Yhteiset ihmisoikeutemme*. Helsinki: Suomen YK-liitto.

Seeman, Mary V. (2007) Sterilization of the Mentally Ill During the Years of World War II in Finland. *International Journal of Mental Health* 36 (1), 58–66.

Shanin, Theodor (1997) The Idea of Progress. I Majid Rahnema & Victoria Bawtree (red.) *The Post-Development Reader*. London: Zed Books, 65–71.

Staub-Bernasconi, Silvia (2010) Human Rights – Facing Dilemmas between Universalism and Pluralism/Contextualism. I Darja Zaviršek & Birgit Rommelspacher & Silvia Staub-Bernasconi (red.) *Ethical Dilemmas in Social Work: International Perspective*. Ljubljana: Faculty of Social Work, University of Ljubljana, 9–23.

Talentia (2013) *Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattieettiset ohjeet*. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry, Ammattieettinen lautakunta. 6. painos. http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2013_net.pdf, senast hämtad 20.3.2015.

The Guardian (2013) Iraq's depleted uranium clean-up to cost \$39m as contamination spreads. Rob Edwards/World/ Wednesday 6 March 2013, <
<http://www.theguardian.com/environment/2013/mar/06/iraq-depleted-uranium-clean-up-contamination-spreads>>, senast hämtad 7.9.2015.

The Guardian (2013) US fired depleted uranium at civilian areas in 2003 Iraq war, report finds. Rob Edwards/World/ Thursday 19 June 2014, <
<http://www.theguardian.com/world/2014/jun/19/us-depleted-uranium-weapons-civilian-areas-iraq>>, senast hämtad 7.9.2014.

Wallerstein, Immanuel & Collins Randall & Mann Michael & Derluigian Georgi & Calhoun Craig (2014) *Seuraava iso muutos. I Onko kapitalismilla tulevaisuutta?* Helsinki & Tampere:

Gaudeamus & Vastapaino, 7–16. Ursprungligen publicerad med namnet *Does Capitalism Have a Future?* Oxford University Press 2013. Översättning Kaisa Sivenius.

Vigh, Henrik (2008) *Crisis and Chronicity: Anthropological Perspectives on Continuous Conflict and Decline*. *Ethnos* 73 (1), 5–24.

Wronka, Joseph & Staub-Bernasconi, Silvia (2012) *Human Rights*. I Karen Lyons (red.) *The SAGE Handbook of International Social Work*. Los Angeles: Sage, 70–84.

Yadama, Gautam (2013) *Environment, Social Work, and Sustainable Development*. *Social Dialogue* June 2013, 10–21.

¹ För enkelhets skull använder jag termen natur i texten, även om den så kallade naturen alltid på sätt eller annat är modifierad av människan och termen begränsad i förhållande till ekosystemens komplexitet och geografiska mångfald (Harvey 2011, 74, 184).